

ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНО-АДАПТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

У статті розглядаються шляхи соціалізації дітей у різновікових групах сімейного типу з огляду на досвід педагогічного колективу Херсонської загальноосвітньої школи-інтернату.

Питання соціальної адаптації дітей, позбавлених батьківського піклування, постає досить складним та актуальним. В Україні в контексті політичних та соціально-економічних перетворень суттєво оновлюється підхід до забезпечення прав дітей. У сучасних умовах його потрібно розуміти як комплекс державних заходів і зусиль неурядових організацій щодо законодавчого й соціального закріплення прав дітей, в основі яких лежить пріоритет дитини, гарантування особистих і соціальних прав на здоров'я, освіту, повноцінне харчування, першочергову увагу до фізичного та духовного розвитку.

Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26 квітня 2001 року проголосив охорону дитинства в країні стратегічним загальнонаціональним пріоритетом і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток установив основні засади державної політики в цій сфері, що дало змогу планувати й здійснювати заходи щодо охорони дитинства в Україні відповідно до міжнародних стандартів (а саме Конвенції ООН про права дитини) [1; 2].

Прикрим та беззаперечним є факт значного збільшення кількості соціальних сиріт у нашій країні. Діти, які залишилися без піклування батьків, позбавлені багатьох звичайних соціальних зв'язків, насамперед, сімейного оточення та сімейної підтримки. Такі негативні соціальні явища призвели до того, що діти не мають досвіду проживання в сім'ї, у них не сформоване поняття про повноцінну родину, здебільшого відсутній позитивний приклад батьків. Сім'я для них не є актуальною цінністю. Також у таких дітей суттєво деформована сфера моральних цінностей. У порівнянні з дітьми зі звичайних родин у дітей, позбавлених батьківського піклування, переважає споживацька та егоїстична орієнтація. У них відсутній моральний досвід колективних взаємовідносин, спотворені поняття про дружбу. Іноді їхні стосунки набувають кримінальних форм.

Дослідження І. В. Дубровіної, М. І. Буянова, О. М. Прихожан, Н. М. Толстих та ін. свідчать, що брак батьківської любові, ласки, допомоги, турботи, доброти, людського тепла та розуміння породжують явище депривації, коли дитина позбавлена можливості задоволення достатньою мірою і протягом тривалого часу основних психічних потреб. Це призводить до зниження її інтелекту, зривів у поведінці, нервових напружень, посилює агресивність дитини, що значно ускладнює соціалізацію такої

* **© Кондратова О. М., Рожкова М. В.**

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

ДИТИНИ.

Соціалізація – це набуття людиною соціального досвіду та ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання нею соціальних ролей.

Отже, питання виховання соціально-адаптованої особистості особливо гостро постає в умовах виховання дитини в школі-інтернаті.

Метою статті є висвітлення п'ятирічного досвіду роботи педагогічного колективу комунального закладу «Херсонська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів ім. Т. Г. Шевченка Херсонської обласної ради» (з липня 2013 року – КЗ «Навчально-виховний комплекс ім. Т. Г. Шевченка») щодо організації різновікових родинних груп та шляхів оптимізації процесу адаптації вихованців у суспільстві.

Спостереження, проведені протягом багатьох років, дають можливість виділити такі найбільш суттєві проблеми соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування:

- неадекватне самовизначення й самооцінка;
- уповільнене самовизначення, незнання самого себе як особистості;

- обмеженість і одноманітність соціальних контактів;
- замкнутість і обмеженість простору життєдіяльності;
- нерозуміння матеріальної сторони життя, інфантилізм;
- нездатність до усвідомленого вибору своєї долі;
- перевага негативного досвіду взаємин між людьми та світом над позитивним.

Водночас, сучасне динамічне суспільство висуває достатньо високі вимоги до підростаючого покоління. Очевидним є й те, що повноцінна адаптація в оточуючу спільноту починається зі школи. Отже, одним із найважливіших завдань діяльності інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є підготовка вихованців до самостійного життя в суспільстві. Адже успішна соціальна адаптація (готовність до шлюбу, вибору професії, організації побуту, дозвілля, спілкування) визначальною мірою залежить від міри сформованості у вихованців навичок самостійно вирішувати питання організації власного побуту, життєзабезпечення, уміння формувати соціальні зв'язки.

Доведено, що ефективність навчальної та пізнавальної діяльності школяра залежить не тільки від добре засвоєних знань, але й від рівня сформованості особистості, адже особистість задіяна в усіх сферах життєдіяльності людини – у пізнанні, у поведінці, у спілкуванні...

Педагогічний колектив Херсонської загальноосвітньої школи-інтернату ставить перед собою завдання випустити у світ людину, яка здатна реалізувати свої індивідуальні потреби та можливості, має самостійне мислення, багатий духовний світогляд, уміє пізнавати, бачити навколишнє оточення, створює щось нове, оригінальне, неповторне, яка спроможна зайняти гідне місце в сучасному суспільстві. Соціально адаптована особистість формуються в процесі як навчальної, так і виховної

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

діяльності учнів.

Існує багато чинників формування соціально адаптованої особистості, у тому числі:

- певний досвід спілкування в колективі, адже при цьому дитина постійно зіштовхується з необхідністю застосовувати на практиці норми поведінки відповідно до інших людей, пристосовувати ці правила до різноманітних конкретних ситуацій;
- усвідомлення важливості відповідального ставлення до власного здоров'я, виховання прагнення до здорового способу життя;
- активна участь у роботі органів самоврядування;
- уміння використовувати інформаційні технології, які в теперішній час мають пріоритетне значення в усіх сферах діяльності;
- естетична освіта – основи культури людства, яка пронизує всі сторони життя людини;
- правова культура, яка передбачає усвідомлення юними громадянами своїх прав, обов'язків, відповідальності за свої дії;
- профорієнтаційна робота, адже вибір професії – це важливий крок у житті кожної людини.

Робота над соціальною адаптацією вихованців школи-інтернату проводиться груповими методами та індивідуально. В індивідуальній роботі враховуються психофізичні особливості дитини, соціальний статус та традиції виховання в родині.

Для того щоб процес соціалізації дітей, які навчаються та виховуються у вищезазначеному закладі, відбувався більш гармонійно, з метою зміцнення родинних стосунків між братами та сестрами, які до того часу бачилися лише зрідка, навіть перебуваючи в одній школі, наприкінці 2008 року була створена перша різновікова родинна група. Складалася вона з 15 дітей (були поєднані 7 сімей) віком від 8 до 17 років.

Слід зазначити, що комплектування вихователів у «групи-сім'ї» проводилося з урахуванням психологічної сумісності, можливості взаємозаміни один одного. Також важливою була думка дітей, їх бажання бути поряд із певним вихователем. Можливо саме це й стало запорукою того, що в «групі-сім'ї» панувала атмосфера доброзичливості, поваги та взаєморозуміння.

Важливою складовою в організації роботи групи було створення адміністрацією закладу надзвичайно комфортних умов проживання для вихованців. Група розташувалася в щойно відремонтованому приміщенні – «квартирі» – з кількома спальнями, розрахованими на 2-3-х дітей, з новими меблями; затишними ігровими кімнатами; сучасними санвузлами; обладнаними кухнями та побутовою технікою.

Створення в кожному житловому блоці кухонь та їх оснащення необхідними побутовими приладами (мікрохвильовою піччю, електрочайником, холодильником) і посудом надало можливість запровадити в групах проведення сімейних вечорів.

Діти з нетерпінням очікували той день, коли вони разом із вихователем будуть учитися готувати улюблені й корисні страви. Учні старших класів за спонсорські кошти купували

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

необхідні продукти харчування, попередньо розрахувавши, скільки конкретних продуктів потрібно придбати.

Вихованці навчилися планувати бюджет покупок, співвідносити вартість продуктів у різних магазинах, здійснювати покупки та розраховуватись за них. У приготуванні страв брали участь усі діти групи, проте головна роль належала майбутнім випускникам, адже це конкретна підготовка до самостійного життя. Такі сімейні вечери проводилися регулярно.

У групі було проведено низку інструктажів та практичних робіт щодо користування побутовою технікою, яка є в наявності в житловому блоці. Адже в приміщеннях установлені сучасні телевізори, аудіо- та відеоапаратура, комп'ютер, пральна машина, праска, холодильник тощо. Діти навчилися користуватися холодильником, правильно зберігати в ньому продукти харчування, розморожувати його. Практичне застосування пральної машини навчило дітей більш ретельно слідкувати за власним зовнішнім виглядом. І молодші, і старші діти залюбки завантажували машину, розкладали речі за кольором, училися розрізняти та дозувати пральний порошок. Така велика, гомінка, дружна родина...

Але ж жодна родина не ідеальна, і не завжди життя її безхмарне. Безумовно, на початку створення групи труднощі виникали чи не щодня. Іноді вони були досить неочікуваними, тому доводилося прикладати чимало зусиль, аби владнати все так, щоб вихованці та дорослі почувалися разом комфортно. Брати та сестри, які раніше не часто спілкувалися між собою, нарешті, разом проживають у групі-родині, мають можливість займатися спільними справами, грати, малювати та робити багато інших цікавих речей. І раптом виникає питання «Хто в родині головний?». яке потребує негайного вирішення!.. Або старший брат настільки ретельно опікується молодшим – досить самостійним до цього часу хлопчиком 10 років – що той відмовляється одягатися без допомоги старшого. Такі та інші подібні питання всі разом обговорювали на щоденній «Сімейній раді», виносили спільне рішення, діти пропонували шляхи вирішення конфліктних ситуацій.

Певні труднощі становило іноді виконання режимних моментів, адже розпорядок дня в дитини 8 років та 17 років дещо різниться. Тут у закладі є певні досягнення: діти прагнули турбуватися один про одного, і учні молодших класів, у яких уроки закінчувалися раніше ніж у їхніх братів та сестер, самі запропонували вихователю не одразу після занять йти обідати, а зачекати 20-30 хвилин, доки повернуться зі школи старші діти, щоб робити це разом. У свою чергу, старші вихованці дуже ретельно слідкували за тим, щоб у групі зберігалася тиша, коли малюки відпочивають під час тихої години або ввечері після відбою.

Спостерігаючи за взаєминами дітей, аналізуючи досвід колег та власний, маємо змогу висловити думку про те, що в різновікових групах діти та підлітки можуть отримати важливий досвід, який суттєво вплине на їх уявлення про сім'ю й допоможе в їхньому майбутньому сімейному житті, за умови, що в такій

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

групі існують взаємовідносини сімейного типу. Різновікова група, звичайно, не зможе цілком замінити великі переваги, що надає сім'я в суспільстві, але для дітей, позбавлених батьківського піклування, вона може стати середовищем їх адекватної соціалізації, а саме такого їх соціального розвитку, у процесі якого вони:

- по-перше, опановують і навчаються застосовувати культурно-історичний і соціальний досвід сімейних відносин, який включає:

- знання сімейної організації й культури сімейних взаємин;

- здатність розуміти соціальні ситуації та адекватно оцінювати їх;

- володіння нормами колективних відносин;

- комунікативні вміння;

- уміння встановлювати соціальні зв'язки в малій групі сімейного типу й розвивати їх.

- по-друге, усвідомлюють і приймають власну статево-рольову ідентичність, набувають досвід поведінки в сім'ї й побудови стосунків із близькими людьми.

- по-третє, набувають якостей і навичок дорослої людини, моральна свідомість якої характеризується вмінням співне-реживати та виявляти співчуття, терпимість, бажання та вміння турбуватися про членів своєї «групи-сім'ї», з одного боку, та позитивно сприймати турботу про себе – з іншого.

- по-четверте, навчаються товаришувати й набувають колективістського вміння та навичок, таких як:

- взаємовідповідальність;

- організованість;

- комунікативність;

- уміння колективно переживати події й висловлювати своє ставлення до них;

- уміння відстоювати честь, гідність друзів і своєї «сім'ї-колективу»;

- уміння адекватно будувати взаємовідносини та поведінку з членами своєї «сім'ї»;

- уміння ефективно включитися в процес колективної творчості й продуктивно працювати спільно з різними людьми;

- уміння проявляти самостійність та ініціативу;

- уміння брати участь у колективному пошуку, відстоювати свою думку й визнавати колективне рішення;

- прагнення бути лідером, брати на себе відповідальність, керувати й підпорядковуватися вимогам у колективній роботі;

- по-п'яте, навчаються влаштовувати сімейний затишок:

- оформлювати інтер'єри житлових приміщень;

- обслуговувати себе та інших членів «групи-сім'ї»;

- планувати колективний («сімейний») бюджет і розпоряджатися матеріальними коштами «сім'ї»;

- колективно вести сімейне господарство;

- створювати атмосферу «сім'ї» і впливати на її психо-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

логічний мікроклімат.

Досвід, отриманий у ході виховного процесу, дозволив визначити найбільш ефективні форми й види роботи в умовах школи-інтернату для дітей, які виховуються в різновікових групах сімейного типу:

1. Групові заняття, що проводяться вихователями.
2. Засідання «Сімейної Ради», де враховується думка кожного члена сім'ї, обговорюються питання, які їх хвилюють.
3. Сюжетно-рольові ігри, через які йде вирішення соціально-економічних завдань і опановуються різні соціальні ролі.
4. Моделювання проблемних ситуацій для здобуття вихованцями навичок безконфліктного спілкування та вдосконалення навичок упевненої поведінки.
5. Колективні заходи творчого характеру (конкурси, концерти та ін.).

6. Виїзні заходи (екскурсії, походи).

За період існування в закладі різновікових родинних груп значні зміни відбулися в професійній орієнтованості педагогів-вихователів, насамперед за рахунок розвитку педагогічних традицій особистісно орієнтованого підходу до виховання й навчання дітей у школі-інтернаті.

У цілому, після п'яти років існування різновікової сімейної групи, можна відзначити, що у вихованців переважає середній і високий рівень соціалізації, відзначається підвищення соціальної активності й автономності, вихованці більш виразно стали бачити свої життєві перспективи, стали оптимістично дивитися в майбутнє.

Звичайно, суттєві результати цієї програми ми зможемо побачити лише через декілька років, але слід зазначити, що суттєво сприяє процесу адаптації вихованців шкіл-інтернатів у життєвих обставинах курс, на якому пріоритетними напрямами є сімейна спрямованість виховання, особистісно орієнтований підхід, соціалізація дитини, позбавленої батьківського піклування, у сучасному суспільстві.

Література:

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради – 2001. – № 30.
2. Конвенція ООН про права дитини // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 5.

Малашок В. В.*

УПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті висвітлено зміст понять «здоров'язбережувальні технології», «здоров'язбережувальний простір», описано систему роботи щодо створення здоров'язбережувального простору в Ново-василівському НВК Іванівського району Херсонської області.

* © Малашок В. В.